

Is het effect van ouderlijke echtscheiding op het bereikte opleidingsniveau afhankelijk van socio-economische achtergrond?

Een studie naar de heterogeniteit in scheidingseffecten

Abstract

Aan de hand van een selectie van de Netherlands Kinship Panel Study (N=4505) is in deze studie onderzocht of het effect van ouderlijke scheiding op het bereikte opleidingsniveau varieert naar socio-economische achtergrond. Dit is gedaan door te kijken of het opleidingsniveau van de vader en het opleidingsniveau van de moeder een moderatie-effect heeft. Voordat hypothesen werden getoetst over deze moderatie-effecten, is getoetst of ouderlijke scheiding een negatief effect heeft op het bereikte opleidingsniveau in Nederland. Wat betreft het opleidingsniveau van de vader waren twee hypothesen geformuleerd. Enerzijds was de verwachting dat hoogopgeleide vaders het negatieve scheidingseffect zouden reduceren. Anderzijds was de verwachting dat hoogopgeleide vaders het negatieve scheidingseffect dan juist zouden versterken. Voor het opleidingsniveau van de moeder was de verwachting dat hoogopgeleide moeders het negatieve scheidingseffect zouden reduceren. Deze studie draagt bij aan het wetenschappelijke debat omtrent de heterogeniteit in scheidingseffecten naar socio-economische achtergrond, doordat deze studie zich toespitst op de situatie in Nederland. Uit de resultaten blijkt dat Nederlanders die zijn opgegroeid in een scheidingsgezin een lager opleidingsniveau bereiken dan zij die opgroeien in een intact gezin. Hiermee is de eerste hypothese bevestigd. Wat betreft de moderatie-effecten van het opleidingsniveau van de vader en het opleidingsniveau van de moeder zijn echter geen significante resultaten gevonden.

Monica Driessen (5693462)
m.j.driessen@uu.nl

Scriptiebegeleider: **Jornt Mandemakers**
j.j.mandemakers@uu.nl

Tweede lezer: **Tara Koster**
t.koster@uu.nl

Bachelor Sociologie
Universiteit Utrecht

13 juni 2019

Inhoudsopgave

Hoofdstuk	Pagina
1. Inleiding	3.
2. Theoretisch kader	6.
2.1. Ouderlijke scheiding en gevolgen	
2.2. Socio-economische achtergrond en opleidingsniveau	
2.3. Heterogeniteit scheidingseffect naar socio-economische achtergrond	
2.4. Socio-economische status moeder	
2.5. Socio-economische status vader	
3. Data en methoden	12.
3.1. Dataverzameling	
3.2. Selectie steekproef	
3.3. Operationalisering	
3.4. Analysemethode	
4. Resultaten	16.
4.1. Beschrijvende statistieken	
4.2. Effect ouderlijke scheiding op het bereikte opleidingsniveau	
4.3. Interactietermen: verschil naar opleidingsniveau ouders?	
5. Conclusie en discussie	20.
6. Literatuurlijst	24.

1. Inleiding

Het aantal scheidingen in Nederland is de afgelopen jaren gestegen, zowel onder gehuwde als ongehuwd samenwonende stellen (Graaf, 2011; McLanahan, 2004). Ten gevolge hiervan hebben in 2017 ongeveer 33.000 kinderen een scheiding meegemaakt (CBS, 2018). Dergelijke relatiebreuken hebben niet alleen gevolgen voor de partners die uit elkaar gaan, maar ook voor de kinderen. Zo blijkt dat ouderlijke scheiding een negatief effect heeft op tal van uitkomsten voor de kinderen (Kelly & Emery, 2003; Härkönen, Bernardi & Boertien, 2017). Eén van deze uitkomsten is dat mensen uit scheidingsgezinnen een lager opleidingsniveau bereiken dan mensen die in een intact gezin opgroeien (D'onofrio et al., 2006; Frimmel, Halla & Winter-Ebmer, 2016). Er zijn verschillende redenen voor deze relatie, maar er kan gesteld worden dat scheiding de kansen op een gezonde ontwikkeling van het kind beperkt (Amato, 2000).

Naast stijging in het aantal scheidingen, is tevens de kansenongelijkheid in het Nederlandse onderwijs toegenomen (Onderwijsinspectie, 2019). Dit blijkt uit het rapport “De Staat van het Onderwijs 2019”. In dit rapport stelt de onderwijsinspectie dat kinderen van hoogopgeleide ouders substantieel meer kansen hebben in het onderwijs in vergelijking met kinderen van laagopgeleide ouders (Onderwijsinspectie, 2019). Dit komt onder meer doordat de ongelijkheid tussen hoog- en laagopgeleiden is toegenomen (Kraaykamp, André & Meuleman, 2018). Opleidingsniveau kan namelijk worden beschouwd als indicator van de socio-economische positie, omdat het bepalend is voor de hoeveelheid economisch, sociaal en cultureel kapitaal (Sirin, 2005; Huijts et al., 2017). Ook in deze studie wordt het opleidingsniveau gebruikt als indicator van de socio-economische status van de ouders. Zodra mensen klaar zijn met studeren, is het opleidingsniveau immers stabiel over de levensloop (Huijts et al., 2017). Omdat deze verschillen tussen hoog- en laagopgeleiden toenemen, tekenen die verschillen zich steeds sterker af in het leven van kinderen (Onderwijsinspectie, 2019). In de context van het gezin hebben kinderen met hoogopgeleide ouders namelijk toegang tot meer hulpbronnen dan kinderen met laagopgeleide ouders. Nog los van persoonlijke capaciteiten van de kinderen, blijkt het opleidingsniveau van ouders dan ook steeds belangrijker te worden in de onderwijsmogelijkheden van kinderen (Onderwijsinspectie, 2019). Aangezien deze ongelijkheid persistent lijkt te zijn, wordt in het publieke debat ook wel gesproken over de “kloof” tussen hoog- en laagopgeleiden (Bijl, 2017; Van Doorne-Huiskes, 2015).

Deze opleidingskloof biedt mogelijk ook inzicht in de heterogeniteit van het scheidingseffect. Wellicht zijn kinderen met hoogopgeleide ouders beter beschermd tegen de negatieve gevolgen van scheiding dan kinderen met laagopgeleide ouders. Aangezien opleiding in deze studie wordt beschouwd als indicator van de socio-economische positie, hebben hoogopgeleide ouders meer

hulpbronnen tot hun beschikking. Hierdoor zijn zij mogelijk beter in staat om zich aan te passen aan de nieuwe situatie na de scheiding (Walper, Thönnissen & Alt, 2015). Bovendien kunnen zij de hulpbronnen inzetten ten behoeve van het kind en zo de negatieve gevolgen van de scheiding reduceren (Amato, 2000). Hoewel er in de literatuur consensus is over de negatieve gevolgen van ouderlijke scheiding, is de sterkte van deze effecten daarom niet noodzakelijkerwijs in alle gevallen hetzelfde (Amato, 2000).

In deze studie wordt nader ingegaan op de heterogeniteit van het scheidingseffect. Meer specifiek wordt onderzocht of het scheidingseffect op het bereikte opleidingsniveau varieert naar socio-economische achtergrond, toegespitst op de situatie in Nederland. Hiervoor wordt gebruikgemaakt van de grootste dataset met informatie over families in Nederland, namelijk *The Netherlands Kinship Panel Study* (hierna: NKPS) (Dykstra, Kalmijn, Knijn & Mulder, 2005). “Scheiding” refereert in deze studie naar wettelijke huwelijksontbindingen *en* informele scheidingen, in geval van ongehuwde samenwonende partners. De volgende onderzoeksvragen staan in deze studie centraal:

1. *Wat is het effect van ouderlijke scheiding op het bereikte opleidingsniveau van volwassenen in Nederland?*
2. *In hoeverre wordt dit scheidingseffect beïnvloed door de socio-economische positie van de biologische vader?*
3. *In hoeverre wordt dit scheidingseffect beïnvloed door de socio-economische positie van de biologische moeder?*

Beantwoording van deze vragen draagt bij aan het wetenschappelijke debat omtrent heterogeniteit in scheidingseffecten naar socio-economische achtergrond. Tot op heden is immers geen overeenstemming gevonden over dit moderatie-effect. Zo stellen sommigen dat het negatieve effect van scheiding *sterker* is onder ouders met een hogere socio-economische achtergrond (Bernardi & Radl, 2014; Martin, 2012). Anderen concluderen echter dat het negatieve effect van scheiding *zwakker* is voor kinderen wiens moeder hoogopgeleid is (Augustine, 2014). Deze strijdige bevindingen kunnen gedeeltelijk toegeschreven worden aan het feit dat niet alle onderzoeken beide ouders in ogenschouw nemen (Bernardi & Boertien, 2017). Enkel kijken naar de socio-economische positie van één ouder geeft echter een onvolledig beeld van de socio-economische achtergrond van de betreffende gezinnen. Elke ouder draagt immers bij aan de socio-economische positie van het gezin (Becker, 1974). Deze studie draagt bij aan dit debat door nader in te gaan op de individuele interactie-effecten van de socio-economische positie van *beide ouders*, toegespitst op de situatie in Nederland. In Nederland is tot op heden immers weinig onderzoek verricht naar de interactie tussen socio-economische achtergrond en de scheidingseffecten (Bernardi & Boertien, 2017). Daarnaast draagt deze studie bij aan het publieke debat dat in Nederland gaande is over de kloof tussen hoog- en laagopgeleiden (Bijl, 2017; Van Doorne-Huiskes, 2015), door na te gaan of

deze kloof ook zichtbaar is in de gevolgen van kinderen door ouderlijke scheiding.

Om bovenstaande onderzoeksvragen te beantwoorden volgt allereerst het theoretisch kader. Op grond daarvan worden hypothesen geformuleerd als voorlopig antwoord op de onderzoeksvragen. Hierna volgt een beschrijving van de operationalisering en de NKPS dataset. Vervolgens worden de hypothesen getest en ten slotte wordt op deze bevindingen gereflecteerd in het licht van de onderzoeksvragen.

2. Theoretisch kader: achtergrond en hypothesen

2.1. Ouderlijke scheiding en opleidingsniveau

Voorgaand onderzoek toont dat ouderlijke scheiding tot een vermindering in schoolprestaties leidt (Anthony, DiPerna & Amato, 2014). Op de lange termijn hebben scheidingskinderen hierdoor mogelijk een minder hoog opleidingsniveau (Jeynes, 2002). Het *divorce-stress-adjustment-model* biedt een kader waarbinnen dit proces van ouderlijke scheiding en een verminderd opleidingsniveau inzichtelijk gemaakt kan worden. In dit model wordt scheiding niet beschouwd als een discrete gebeurtenis, maar meer als een proces dat reeds begint voorafgaand aan de relatiebreuk van beide ouders (Amato, 2000). De *gevolgen van ouderlijke scheiding* zijn daarom niet zozeer het gevolg van de relatiebreuk op zichzelf, maar wel van de veranderende omstandigheden die hierdoor teweeg worden gebracht (Amato, 2000). Zo zal na de scheiding één van de ouders het gezin verlaten (De Graaf & Fokkema, 2007). Hierdoor kan de uitwonende ouder minder financiële en sociale steun bieden aan het kind (McLanahan, 2004). Deze verliezen van sociale en financiële hulpbronnen zijn een belangrijke reden voor het negatieve effect van scheiding op het bereikte opleidingsniveau. Zo stellen Storksén, Røysamb, Moum & Tambs (2005) dat de negatieve effecten van ouderlijke scheiding op het bereikte opleidingsniveau gedeeltelijk te verklaren is door de afwezigheid van de vader.

De verzorgende ouder zal meer buitenshuis gaan werken om de financiële verliezen te compenseren (Amato, 2000). Jenkins (2008) toont echter aan dat de verzorgende ouder niet in staat is om de financiële verliezen te compenseren. Deze bevinding wordt onderschreven door de *chronic-strain-theory*, die stelt dat het verlies van deze ouderlijke hulpbronnen nooit volledig gecompenseerd kan worden (Amato, 2000). Wanneer de verzorgende ouder meer buitenshuis gaat werken, betekent dit bovendien ook dat deze minder sociale steun kan bieden aan het kind (Amato, 2000). Dit kan vervolgens een negatief effect hebben op het bereikte opleidingsniveau omdat ouderlijke betrokkenheid een belangrijke rol speelt in de stimulering van onderwijsprestaties (Abd-El-Fattah, 2006; Jeynes, 2007; Ule, Živoder & du Bois-Reymond, 2015; Grytnes, 2011).

Dit verlies aan sociale steun betekent ook dat kinderen meer kans hebben om stress en psychische problemen te ervaren. Sociale steun reduceert namelijk stress en voorkomt zo mogelijk de kans op psychische problemen (Reblin & Uchino, 2008). Sociale steun is dan ook belangrijk voor scheidingskinderen, temeer omdat de veranderingen omtrent ouderlijke scheiding doorgaans als stressvol worden ervaren (Amato, 2000; Amato, 2010). Stress en psychische problemen hebben vervolgens weer een negatieve invloed op schoolprestaties (Morazes, 2016). Op grond van bovenstaande luidt de eerste hypothese als volgt:

H1: “Ouderlijke scheiding heeft een negatief effect op het bereikte opleidingsniveau in de volwassenheid.”

2.2. Socio-economische achtergrond en opleidingsniveau

Het gezin kan worden beschouwd als een “productie-eenheid” waarin beide ouders hun hulpbronnen investeren in de opvoeding van het kind (Becker, 1974). Er zijn drie soorten hulpbronnen: economisch kapitaal, sociaal kapitaal en cultureel kapitaal (Lareau & Weininger, 2003). Economisch kapitaal voorziet in de materiële middelen, waarmee ouders bijvoorbeeld een goede opleiding of het benodigde lesmateriaal kunnen financieren. Het sociaal kapitaal betreft de hulpbronnen waartoe men via zijn netwerk toegang heeft (Seibert, Kraimer & Liden, 2001). Toegepast op de situatie binnen het gezin betreft dit de sociale steun die kinderen via hun ouders kunnen krijgen. Het cultureel kapitaal omvat de normen en waarden die ouders hebben en overdragen aan de kinderen (Kraaykamp, 2009). Hoewel de drie vormen van kapitaal niet noodzakelijkerwijs samen hoeven te vallen, wordt in deze studie verondersteld dat mensen met een hoge socio-economische positie meer van deze hulpbronnen hebben dan anderen. Aangezien opleidingsniveau in deze studie wordt gebruikt als indicator van de socio-economische positie, wordt dan ook aangenomen dat hoogopgeleide ouders meer economisch, sociaal en cultureel kapitaal hebben dan laagopgeleide ouders. In lijn met deze notie vinden Tramonte & Willms (2010) bijvoorbeeld een positieve relatie tussen ouderlijk cultureel kapitaal en opleidingsniveau.

Als wordt gekeken naar de invloed van deze drie hulpbronnen op de schoolprestaties van kinderen, blijkt vooral het cultureel kapitaal van de ouders van belang te zijn. Het cultureel kapitaal is immers bepalend voor de opvattingen die ouders hebben (Kraaykamp, 2009). Hiermee is cultureel kapitaal ook van invloed het belang dat ouders hechten aan schoolprestaties (Kraaykamp, 2009). Mogelijk hebben hoogopgeleiden dan ook hogere verwachtingen ten aanzien van het onderwijs dan laagopgeleiden (Ou & Reynolds, 2008). Dit wordt ook onderschreven in Bourdieu's (1984) notie van *culturele reproductie*. Volgens Bourdieu (1984) wordt sociale stratificatie gewaarborgd doordat ouders met een hoge socio-economische status in de opvoeding meer tijd investeren in activiteiten die bijdragen aan de cognitieve ontwikkeling en algemene kennis dan laagopgeleide ouders. Zo stimuleren hoogopgeleide ouders het lezen van boeken en gaan zij met de kinderen naar het museum (Dillon, 2009). Deze activiteiten cultiveren een zekere “bereidheid” om te leren en dragen zo bij aan succes in het onderwijs (Bourdieu, 1984). Dit voorbeeld van culturele reproductie laat ook zien dat cultureel kapitaal (opvattingen omtrent normen en waarden) van invloed is op de wijze waarop de andere hulpbronnen worden gebruikt. De hulpbronnen worden aan de kinderen doorgegeven zodat zij zich ontwikkelen tot gezonde, zelfstandige volwassenen (Kraaykamp, 2009). Hierbij is het cruciaal dat kinderen opgroeien in een veilige en stabiele gezinssituatie (Demir-Dagdas, Isik-Ercan, Intepe-Tingir & Cava-Tadik, 2018). Scheiding kan worden beschouwd als een

gebeurtenis die het gezinsleven destabiliseert (Uhlenberg & Mueller, 2003). Hulpbronnen kunnen dan ook worden ingezet om de negatieve gevolgen van scheiding te reduceren (Amato, 2000).

2.3. Heterogeniteit scheidingseffect naar socio-economische achtergrond

De mate waarin ouders de negatieve gevolgen van scheiding kunnen reduceren is afhankelijk van de hulpbronnen die zij tot hun beschikking hebben (Amato, 2000). De socio-economische achtergrond van het gezin is dan ook één van de factoren die is onderzocht in studies naar de heterogeniteit van de gevolgen van scheiding (Bernardi & Boertien, 2017). Zo concludeert Grätz (2015) dat hoogopgeleide ouders in staat zijn om de negatieve gevolgen van ouderlijke scheiding te compenseren. Kinderen van hoogopgeleide ouders ondervinden namelijk geen negatieve uitkomsten voor de schoolprestaties (Grätz, 2015). Ook Albertini en Dronkers (2009) dat scheiding geen negatieve gevolgen heeft op het bereikte opleidingsniveau bij kinderen van hoogopgeleide moeders. Onder kinderen met laagopgeleide moeders bereiken scheidingskinderen echter een significant lager opleidingsniveau dan kinderen uit intacte gezinnen (Albertini & Dronkers, 2009). Deze resultaten komen overeen met de *compensatory class hypothese*, op grond waarvan gesteld wordt dat families met een hoge socio-economische achtergrond in staat zijn om de negatieve effecten van scheiding te compenseren (Grätz, 2015).

Bernardi en Radl (2014) stellen daarentegen dat de gevolgen van scheiding *sterker* zijn voor gezinnen met hoogopgeleide ouders. Dit resultaat geldt als wordt gekeken naar een hoogopgeleide vader en moeder afzonderlijk én als het opleidingsniveau van hoogopgeleide ouders simultaan in ogenschouw wordt genomen (Bernardi & Radl, 2014). Ook Fischer (2007) kijkt naar het opleidingsniveau van beide ouders. In die studie wordt gekeken naar de uitkomsten voor het bereikte opleidingsniveau en de bereikte beroepsstatus. Uit deze studie blijkt dat de scheidingseffecten sterker zijn bij kinderen met hoogopgeleide vaders, maar juist zwakker zijn bij kinderen met hoogopgeleide moeders (Fischer, 2007). De moderatie-effecten blijken ook afhankelijk te zijn van de specifieke uitkomsten die worden onderzocht. Zo onderzochten Mandemakers en Kalmijn (2014) het moderatie-effect van het opleidingsniveau van vader en moeder op het scheidingseffect, toegespitst op twee verschillende uitkomsten: het psychisch welbevinden en schoolprestaties. Bij kinderen met hoogopgeleide vaders was het (negatieve) scheidingseffect op psychisch welbevinden *sterker*, terwijl dit juist *zwakker* was als werd gekeken naar behaalde schoolprestaties (Mandemakers & Kalmijn, 2014).

Op grond van de bestaande literatuur is dus geen eenduidig beeld over de modererende effecten van socio-economische achtergrond. Eén van de redenen voor deze inconsistentie zijn de verschillende manieren waarop de modererende variabele “socio-economische achtergrond” gemeten en gedefinieerd wordt (Bernardi & Boertien, 2017). Aangezien kinderen na de scheiding

vaak bij de moeder blijven wonen richten sommige onderzoeken zich enkel op de socio-economische status van de moeder (Augustine, 2014). Andere studies gebruiken de hoogste socio-economische status van één van de ouders of de socio-economische status van de vader (Biblarz & Raferty, 1993). Korupp, Ganzeboom & Van der Lippe (2002) stellen echter dat het simultaan in ogenschouw nemen van de socio-economische positie van zowel de vader als de moeder een betere schatting geeft van de socio-economische achtergrond van het gezin. Bovendien zijn de gevolgen van ouderlijke scheiding niet alleen afhankelijk van het incasseringsvermogen van de verzorgende ouder, maar ook van de socio-economische status van de uitwonende ouder. De hulpbronnen van de uitwonende ouder kunnen beschouwd worden als het verlies dat kinderen ondervinden ten gevolge van de scheiding (Amato, 2000). Om die reden hebben onderstaande hypothesen betrekking op de *individuele invloed* van beide ouders. Aangezien kinderen na een scheiding doorgaans bij hun moeder blijven wonen, wordt verondersteld dat de moeder de rol van verzorgende ouder op zich neemt, en de vader de rol van uitwonende ouder.

2.4. Socio-economische status vader

Wat betreft de invloed van socio-economische status van de vader, gaat het om de verliezen ten gevolge van de scheiding. De hulpbronnen die de vader normaliter zou investeren in de opvoeding van het kind gaan immers “verloren”. De uitwonende ouder is namelijk minder beschikbaar voor het kind. Het vertrek van een laagopgeleide vader is mogelijk minder schadelijk voor het bereikte opleidingsniveau. Zo zal het financiële verlies mogelijk minder impact hebben op deze scheidingsgezinnen omdat deze voorafgaand aan de scheiding reeds te maken hebben met financiële stress (Gallo & Matthews, 2003). Om die reden zouden de financiële verliezen minder impact hebben op het bereikte opleidingsniveau. Dit ligt mogelijk anders voor gezinnen met hoogopgeleide vaders. Wanneer door de scheiding de hulpbronnen van de hoogopgeleide vader wegvallen, zullen deze verliezen wel degelijk voelbaar zijn voor de kinderen (Becker, 1974). Juist omdat hoogopgeleide vaders veel middelen zouden kunnen investeren in de kinderen, spelen de financiën mogelijk wel een rol in de negatieve uitkomsten ten gevolge van de scheiding. Op grond van deze visie is de tweede hypothese:

H2: *“Het effect van ouderlijke scheiding op het bereikte opleidingsniveau is meer negatief naarmate het opleidingsniveau van de vader hoger is.”*

Er kan echter ook een andere visie worden onderscheiden, aangezien blijkt dat hoogopgeleide vaders na de scheiding meer contact met hun kinderen onderhouden dan laagopgeleide vaders (Kalmijn, 2015; McLanahan, 2004). Zo blijkt bijvoorbeeld ook dat kinderen vaker bij de

uitwonende ouder blijven logeren als deze ouder hoogopgeleid is (Westphal, Poortman & Van der Lippe, 2014). Dit kan worden beschouwd als een continuering van de situatie in intacte gezinnen. Zo blijkt dat hoogopgeleide vaders meer betrokken zijn in de opvoeding van de kinderen dan laagopgeleide vaders (Hook & Wolfe, 2012; Gauthier, Smeeding & Furstenberg, 2001). Betrokkenheid van de vader blijkt vooral belangrijk te zijn voor schoolprestaties van de kinderen (Mandemakers & Kalmijn, 2014). Zo stellen Mandemakers & Kalmijn (2014) dat het scheidingseffect op academische prestaties zwakker is bij kinderen van hoogopgeleide vaders. Op grond van deze bevindingen concluderen zij dat vooral de betrokkenheid van de vader van belang is (Mandemakers & Kalmijn, 2014). Daarnaast zal een hoogopgeleide vader meer belang hechten aan een goede opleiding voor zijn kind (Ule, Živoder & du Bois-Reymond, 2015). Bovendien krijgen kinderen van hoogopgeleide vaders door dit contact niet alleen sociale steun – door het onderhouden van contact kunnen hoogopgeleide vaders ook hun financiële middelen overdragen. Aangenomen dat hoogopgeleide vaders na de scheiding meer – positief – contact hebben met hun kinderen dan laagopgeleide vaders, luidt de derde hypothese:

H3: *“Het effect van ouderlijke scheiding op het bereikte opleidingsniveau is minder negatief naarmate het opleidingsniveau van de vader hoger is.”*

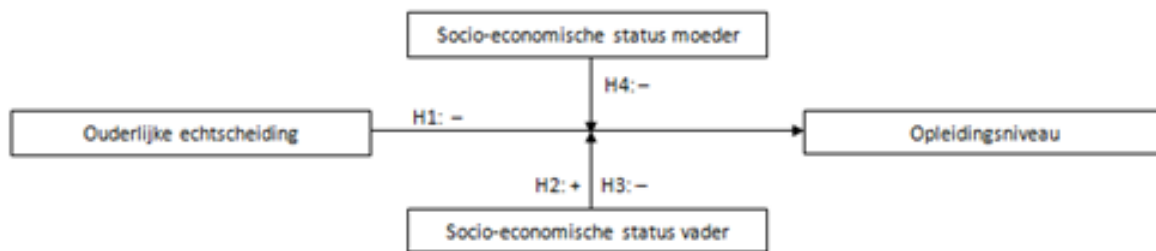
2.5. Socio-economische status moeder

De mate waarin de moeder de verliezen ten gevolge van de scheiding kan incasseren is van invloed op de uitkomsten voor het kind (Amato, 2000). Om de stabiliteit op economisch vlak te waarborgen, zal de moeder meer buitenshuis gaan werken om de financiële verliezen ten gevolge van de scheiding op te vangen (Jenkins, 2008). Hoogopgeleide moeders kunnen deze verliezen mogelijk beter incasseren dan laagopgeleide moeders, omdat zij vanwege hun hoge opleidingsniveau meer kansen hebben op de arbeidsmarkt (McLanahan, 2004; Berlin, Furstenberg Jr & Waters, 2010). Hierdoor kunnen hoogopgeleide moeders beter voorzien in de materiële middelen die noodzakelijk zijn om het kind te ondersteunen in zijn onderwijsprestaties (Amato, 2000). Aangezien laagopgeleide moeders minder in staat zijn om de financiële verliezen op te vangen, hebben zij bovendien mogelijk ook meer stress te verduren (Stansfeld, Head, Fuhrer, Wardle & Cattell, 2003). Zo blijkt ook dat mensen met een lage socio-economische status meer psychische problemen ondervinden ten gevolge van hun eigen scheiding (Mandemakers, Monden & Kalmijn, 2010). Dergelijke gezondheidsklachten komen de kwaliteit van het ouderschap niet ten goede (Augustine, 2014). Wanneer moeders zelf te kampen hebben met psychische problemen, zijn zij minder betrokken bij het kind (Waanders, Mendez & Downer, 2007). Hoogopgeleide moeders blijken daarentegen beter in staat om een stabiele omgeving te waarborgen (Mandemakers

& Kalmijn, 2014; Augustine, 2014). Daarnaast zijn hoogopgeleide moeders meer betrokken bij hun kinderen – zij investeren meer tijd in de opvoeding dan laagopgeleide moeders (Waanders, Mendez & Downer, 2007; Sayer, Gauthier & Furstenberg Jr, 2004). Deze betrokkenheid van de moeder draagt bovendien bij aan de onderwijsprestaties van het kind (Hill & Taylor, 2004). Op basis hiervan luidt de vierde hypothese:

H4: *“Het effect van ouderlijke scheiding op het bereikte opleidingsniveau is minder negatief naarmate het opleidingsniveau van de moeder hoger is.”*

Figuur 1 toont het padmodel met de theoretische relaties.

Figuur 1. Padmodel met theoretische relaties, inclusief hypothesen.

3. Data en methoden

3.1. Dataverzameling

Voor deze analyse wordt gebruikgemaakt van wave 1 van de NKPS. De vragen van deze survey gaan onder meer over de aard en de mate van solidariteit in familierelaties. De NKPS is een longitudinaal panelonderzoek en bevat informatie over respondenten in de leeftijd van 18 – 79 jaar. Wat betreft het gemiddelde opleidingsniveau is de dataset niet representatief voor de Nederlandse bevolking. Mensen met een universitair opleidingsniveau deden vaker mee met het onderzoek dan mensen die geen basisonderwijs hebben afgerond (Dykstra, Kalmijn, Knijn, Komter, Liefbroer, & Mulder, 2005). Dit is belangrijk om te vermelden, aangezien het bereikte opleidingsniveau centraal staat in deze studie. De data is verzameld middels een interview dat werd afgenomen door een interviewer met behulp van een laptop. Daarnaast werd respondenten na afloop van het interview gevraagd om zelf een vragenlijst in te vullen (Dykstra, Kalmijn, Knijn, Komter, Liefbroer, & Mulder, 2005). Alle data is verzameld in de periode vanaf oktober 2002 tot januari 2004. Halverwege de dataverzameling is contact opgenomen met mensen die eerder niet waren benaderd of eerder niet mee wilden doen aan het onderzoek (Dykstra, Kalmijn, Knijn, Komter, Liefbroer, & Mulder, 2005). Dit werd gedaan om de *respons* te verhogen – dit resulteerde uiteindelijk in een *algehele response* van 37.1%. Hiermee is de totale omvang van de oorspronkelijke steekproef 8.161 respondenten.

3.2. Selectie steekproef

De steekproef is geselecteerd op respondenten die aanvankelijk in een intact gezin woonden, dus die na de geboorte met beide biologische ouders woonde (N= 7995). Aangezien de studie zich richt op ouderlijke scheiding tijdens de jeugd is deze selectie beperkt tot respondenten die *in de periode voordat zij zelfstandig gingen wonen* in een intact gezin woonden (6655 respondenten) of met hun moeder opgroeiden ten gevolge van een ouderlijke scheiding (237 respondenten). De respondenten van de scheidingsgroep bevatten dus niet de mensen die met hun vader opgroeiden. Vanuit de theorie was de centrale aanname immers dat moeders de rol van verzorgende ouder op zich nemen en vaders de rol van uitwonende ouder. Bovendien bevatte de steekproef slechts 37 respondenten die aangaven met hun vader te wonen na de scheiding. Om die reden beperkt de huidige dataselectie zich tot mensen die na de ouderlijke scheiding bij hun moeder zijn opgegroeid. Dit onderscheid tussen vader of moeder als verzorgende ouder is belangrijk, aangezien de scheidingseffecten mogelijk kunnen variëren afhankelijk van wie de verzorgende rol op zich neemt (Lee & Kushner, 2008). Verder zijn respondenten die in andere omstandigheden zijn opgegroeid – bijvoorbeeld in een pleeggezin of eenoudergezin ten gevolge van het overlijden van één ouder –

uitgesloten van de selectie. Het opnemen van deze respondenten zou de analyse namelijk onnodig compliceren. Van deze 6892 geselecteerde respondenten waren er 1488 respondenten met missende waarden. De meeste missende waarden waren afkomstig van de variabelen opleidingsniveau, opleidingsniveau vader en opleidingsniveau moeder. Dit hoge aantal missende waarden is te begrijpen op grond van de oorspronkelijke dataset en de operationalisering. Zo had de oorspronkelijke dataset (N=8161) 14.5% missende waarden op de variabele opleidingsniveau. In de dataselectie (N=6892) is ditzelfde patroon te vinden: de meeste missende waarden zijn van opleidingsniveau (976 respondenten; 14.2% van de dataselectie). De missende waarden van opleidingsniveau vader en opleidingsniveau moeder zijn te verklaren omdat de categorie “weet niet” ook als missende waarde is beschouwd bij de hercodering naar opleidingsniveau in jaren (zie 3.3. *Operationalisering*). Bij de oorspronkelijke variabele opleidingsniveau vader hadden 469 respondenten “weet niet” geantwoord (en 2 missende waarden), en bij opleidingsniveau moeder lag dit aantal op 292 respondenten (en 1 missing). Na hercodering naar “opleidingsniveau in jaren” ligt het totaal aantal missende waarden voor opleidingsniveau vader op 471, en voor opleidingsniveau moeder op 293. Alle respondenten met missende waarden zijn uitgesloten van de dataset, waardoor de uiteindelijke steekproef 5404 respondenten bevat.

3.3. *Operationalisering*

Afhankelijke variabele: Bereikte opleidingsniveau

Het bereikte opleidingsniveau is gemeten als het aantal jaren onderwijs dat de respondent heeft gevolgd ten tijde van het interview. Dit is gedaan aan de hand van de vraag: “*Wat is de hoogste opleiding die u met een diploma hebt afgerond?*”. Respondenten konden deze vraag beantwoorden door te kiezen uit de antwoordcategorieën (1) ‘lagere school niet afgemaakt’, (2) ‘alleen lagere school (incl. vgl)’, (3) ‘lbo, huishoudschool, lhno’, (4) ‘mavo, ulo, mulo’, (5) ‘havo, mms’, (6) ‘vwo, hbs, atheneum, gymnasium’, (7) ‘mbo, kmbo’, (8) ‘hbo, kandidaatsexamen’, (9) ‘universiteit’, (10) ‘postacademisch (bv. Notariaat, artsexamen, doctorstitel)’ en (11) ‘weet niet’. Om deze variabele als afhankelijke variabele op te nemen, is deze categorische variabele gecodeerd naar een numerieke variabele van opleidingsniveau in jaren. Dit aantal jaar betreft het *cumulatief aantal jaren onderwijs* die theoretisch gezien vereist zijn om het betreffende opleidingsniveau te bereiken (Halldén, 2008). De respondenten die hebben aangegeven dat zij de lagere school niet hebben afgerond zijn gecodeerd naar vier jaar onderwijs, aangezien zij hoogstwaarschijnlijk wel enige vorm van onderwijs genoten hebben. De range van opleidingsniveau in jaren betreft hiermee 4 tot 22 jaar. Respondenten die hebben gekozen voor de antwoordcategorie “weet niet” zijn uit de analyse gehaald, omdat het aantal jaren onderwijs hier niet vastgesteld kan worden.

Onafhankelijke variabele: Ouderlijke scheiding

De onafhankelijke variabele is ouderlijke scheiding. Aangezien de steekproef is beperkt tot respondenten die ten minste enige tijd met beide ouders woonde, is informatie over ouderlijke scheiding achterhaald middels de vraag “*Is deze gezinsverandering voordat u zelfstandig ging wonen veranderd?*”. De respondenten die aangaven geen verandering te hebben meegemaakt vormen de controle groep, ofwel de respondenten die opgegroeid zijn in een intact gezin. Op grond van de dataselectie (zie 3.2. *Dataselectie steekproef*) vormen de respondenten die wel een verandering hebben meegemaakt, de mensen die zijn opgegroeid in een scheidingsgezin. Op basis van deze informatie is de dummy *ouderlijke scheiding* gemaakt (1=ouderlijke scheiding en 0 =intact gezin).

Onafhankelijke variabele: opleidingsniveau vader en opleidingsniveau moeder

De socio-economische status van vader en moeder is gemeten als het opleidingsniveau in jaren. Deze variabelen zijn op dezelfde manier geoperationaliseerd als het opleidingsniveau van de respondenten zelf. De respondenten is namelijk dezelfde vraag gesteld over het opleidingsniveau van zijn ouders. Op basis van deze twee variabelen zijn daarnaast ook twee interactietermen gecreëerd. Dit is gedaan door de variabelen opleidingsniveau vader en opleidingsniveau moeder allebei te vermenigvuldigen met de variabele ouderlijke scheiding. Deze interactietermen worden gebruikt om te toetsen of er moderatie-effecten zijn: opleidingsniveau vader*ouderlijke scheiding (hypothese 2 en 3) en opleidingsniveau moeder*ouderlijke scheiding (hypothese 4).

Controles: Leeftijd en geslacht

In alle meervoudige regressieanalyses zijn verschillende controlevariabelen opgenomen om het effect van scheiding op het bereikte opleidingsniveau vast te stellen. Zo wordt gecontroleerd voor leeftijd en geslacht. Leeftijd kan namelijk van invloed zijn op het opleidingsniveau. Mensen met een hoog opleidingsniveau hebben namelijk meer jaren onderwijs genoten en zijn daarom doorgaans ouder. Daarnaast kan het zijn dat de jonge respondenten (minimaal 18 jaar) een lager opleidingsniveau opgeven, maar dat ze nog niet klaar zijn met studeren. Mogelijk is het opgegeven opleidingsniveau nog niet het definitief bereikte opleidingsniveau. Daarnaast is gecontroleerd voor geslacht omdat jongens en meisjes mogelijk anders reageren op een ouderlijke scheiding. Zo hebben meisjes meer internaliseringsproblemen zoals stress en psychische problemen ten gevolge van een ouderlijke scheiding (Van der Valk et al., 2004). Dergelijke problemen kunnen leiden tot verminderde schoolprestaties (Van Houtte, 2004). De variabele *geslacht* is gehercodeerd naar de dummy variabele *man* (1 = man en 0 = vrouw).

3.4. Analysemethode

Wat betreft de analysemethode is allereerst een *independent samples t-test* uitgevoerd voor de beschrijvende analyse (tabel 1). Hierbij zijn alle observaties vergeleken tussen respondenten uit intacte gezinnen en scheidingsgezinnen. Voor de toetsing van de hypothesen is gebruikgemaakt van vijf meervoudige lineaire regressies. De resultaten hiervan zijn te vinden in tabel 2. In model 1 is het effect van ouderlijke scheiding, opleidingsniveau vader en opleidingsniveau moeder op bereikt opleidingsniveau vastgesteld. In model 2 zijn de controlevariabelen toegevoegd. In model 3 en 4 worden de twee interactietermen van de socio-economische status van vader (model 3) en moeder (model 4) afzonderlijk van elkaar toegevoegd. In model 5 zijn deze interactietermen gelijktijdig toegevoegd. Multicollineariteit is getest door voor elk model de VIF waardes op te vragen. Alleen wanneer de interactietermen worden toegevoegd in de modellen, is er sprake van multicollineariteit. Aangezien deze multicollineariteit ontstaat vanwege de interactietermen, worden de modellen niet gecentreerd.

4. Resultaten

4.1. Beschrijvende statistieken

Tabel 1 toont de beschrijvende statistieken van bovengenoemde variabelen. Hieruit blijkt dat 157 respondenten een ouderlijke scheiding hebben meegemaakt voordat zij zelfstandig gingen wonen. 5247 respondenten zijn in een intact gezin opgegroeid. Wat betreft het opleidingsniveau in jaren toont tabel 1 een gemiddelde van 14.48 (SD=3.04). Als wordt gekeken naar de gemiddelden van respondenten uit intacte gezinnen of scheidingsgezinnen, blijkt dat er op dit punt geen substantiële verschillen zijn ($p=.535$). Opvallend is dat ouders van respondenten uit scheidingsgezinnen gemiddeld een hogere socio-economische status hebben dan intacte gezinnen. Zo ligt de waarde voor vaders van scheidingsgezinnen op 12.94 (SD=4.04) terwijl vaders van intacte gezinnen een waarde hebben van 11.78 (SD=3.96). Dit is een significant verschil ($t=-3.604$; $p<.001$). De verschillen tussen socio-economische status van moeders is echter groter. Moeders van scheidingsgezinnen hebben gemiddeld 12.58 jaar onderwijs gevolgd (SD=3.22). Dit is 1.77 jaar meer dan bij moeders van intacte gezinnen ($M=10.81$; $SD=3.31$). Dit is een significant verschil ($t=-6.796$; $p<.001$). Het steekproefgemiddelde voor leeftijd ligt op 46.25 (SD=15.04). Dit is nagenoeg gelijk aan de gemiddelde leeftijd van respondenten uit intacte gezinnen ($M=47.52$; $SD=14.99$). Respondenten uit scheidingsgezinnen waren gemiddeld iets jonger – de gemiddelde leeftijd van deze groep is 37.07 (SD=13.40). De verschillen tussen respondenten uit intacte gezinnen en scheidingsgezinnen is significant ($t=8.680$; $p<.001$). De totale steekproef bevat 39.1% mannen en 60.9% vrouwen. Deze verdeling ligt ongeveer gelijk bij respondenten uit intacte gezinnen en scheidingsgezinnen.

Tabel 1. Beschrijvende statistieken

	Totale steekproef (N=5404)		Intacte gezinnen (N=5247)		Scheidingsgezinnen (N=157)	
	Mean	SD	Mean	SD	Mean	SD
Opleidingsniveau in jaren (4 – 22)	14.48	3.04	14.48	3.06	14.63	2.72
Ouderlijke scheiding	.03	-	.00	-	1.00	-
Opleidingsniveau vader	11.81	3.96	11.78***	3.96	12.94***	4.04
Opleidingsniveau moeder	10.86	3.32	10.81***	3.31	12.58***	3.22
Leeftijd (18 – 79)	46.25	15.04	46.52***	14.99	37.07***	13.40
Man	.39	-	.39	-	.38	-

* $p<.05$; ** $p<.01$; *** $p<.001$, tweezijdig.

Tabel 2. Regressie op bereikt opleidingsniveau in jaren (standaard deviatie tussen haakjes)

	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4		Model 5	
Constante	9.949***	(.138)	11.359***	(.230)	11.337***	(.232)	11.325***	(.231)	11.325***	(.232)
Ouderlijke scheiding (0=intact gezin)	-.437	(.225)	-.595**	(.223)	-.067	(.746)	.609	(.892)	.614	(.943)
Opleidingsniveau vader (4-22 jaar)	.197***	(.012)	.188***	(.011)	.189***	(.012)	.188***	(.011)	.188***	(.012)
Opleidingsniveau moeder (4-22 jaar)	.204***	(.014)	.170***	(.014)	.170***	(.014)	.173***	(.014)	.173***	(.014)
Leeftijd (18-79 jaar)			-.024***	(.003)	-.024***	(.003)	-.024***	(.003)	-.024***	(.003)
Man (0=vrouw)			.528***	(.076)	.528***	(.076)	.531***	(.076)	.531***	(.076)
Opleidingsniveau vader*Ouderlijke scheiding					-.041	(.055)			-.001	(.065)
Opleidingsniveau moeder*Ouderlijke scheiding							-.096	(.069)	-.095	(.081)
R²	.179		.197		.198		.198		.198	
N	5404		5404		5404		5404		5404	

*p<.05;**p<.01;***p<.001, tweezijdig.

4.2. Effect van ouderlijke scheiding op het bereikte opleidingsniveau

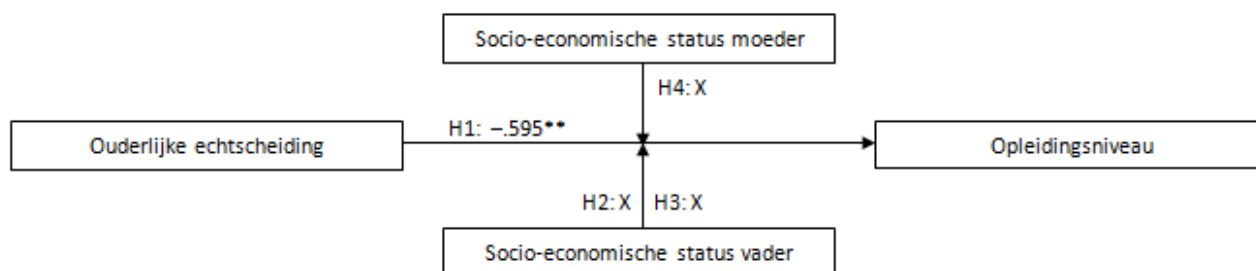
Hypothese 1 wordt getest in model 1 en 2. De predictoren uit model 1 hebben gezamenlijk een significant effect op het bereikte opleidingsniveau ($R^2=.179$; $F(3,5400)=392.431$; $p<.001$). Model 1 verklaart in totaal 17.9% van de variantie in het bereikte opleidingsniveau. Uit de resultaten blijkt dat ouderlijke scheiding een negatief effect heeft op het bereikte opleidingsniveau. Dit effect is echter niet significant ($b=-.427$; $p=.052$). Het opleidingsniveau van beide ouders heeft een positief en significant effect op het bereikte opleidingsniveau. Zo neemt het bereikt aantal jaren onderwijs met .197 toe als het aantal jaren onderwijs van de vader met 1 jaar toeneemt, onder constant houding van ouderlijke scheiding en het aantal jaren onderwijs van de moeder ($b=.197$; $p<.001$). Als het aantal jaren onderwijs van de moeder met 1 jaar toeneemt, neemt het bereikt aantal jaren onderwijs met .204 toe, onder constant houding van ouderlijke scheiding en het opleidingsniveau van de vader ($b=.204$; $p<.001$). Hieruit blijkt dat het opleidingsniveau van beide ouders afzonderlijk een bijdrage levert aan het opleidingsniveau van het kind.

In model 2 zijn de controlevariabelen leeftijd en man toegevoegd. Dit model verklaart 19.7% van de variantie in het bereikte opleidingsniveau ($R^2=.197$; $F(5,5398)=265.634$; $p<.001$). Dit is een significant betere schatting dan in model 1 ($\Delta R^2=.018$; $\Delta F(2,5398)=62.114$; $p<.001$). Als wordt gekeken naar de effecten van de controlevariabelen, blijkt dat deze significant van invloed zijn op het bereikte opleidingsniveau. Zo heeft leeftijd een significant negatief effect op het bereikte opleidingsniveau ($b=-.024$; $p<.001$). Verder blijkt dat mannen een significant hoger opleidingsniveau hebben dan vrouwen ($b=.528$; $p<.001$). Na toevoeging van de controlevariabelen blijven de effecten van het opleidingsniveau van vader en moeder op het bereikte opleidingsniveau allebei significant en positief (vader: $b=.188$; $p<.001$, moeder: $b=.170$; $p<.01$). Het effect van ouderlijke scheiding op het bereikte opleidingsniveau is in model 2 negatief en significant bevonden ($b=-.595$; $p<.01$). Zo hebben mensen met gescheiden ouders 10.76 jaar onderwijs gevolgd en mensen uit intacte gezinnen 11.36 jaar. Aangezien opleidingsniveau is gemeten in jaren (4 – 22 jaar), betekent dit scheidingseffect ($b=-.595$) dat mensen uit scheidingsgezinnen gemiddeld (iets meer dan) een half jaar minder onderwijs hebben gevolgd dan mensen uit intacte gezinnen. Dit is een klein verschil. Dit is ook zichtbaar als wordt gekeken naar de proportionele verschillen in het aantal jaren onderwijs tussen mensen uit scheidingsgezinnen en intacte gezinnen. Als mensen opgroeien in een scheidingsgezin, is het aantal jaar onderwijs immers gereduceerd met 5% ten opzichte van dat van mensen uit intacte gezinnen ($(10.764/11.359)/11.359*100 \approx -5.23$). Dit zijn de resultaten als wordt gecontroleerd voor opleidingsniveau vader, opleidingsniveau moeder, leeftijd en geslacht. Het scheidingseffect is weliswaar niet groot, maar er is steun gevonden voor hypothese 1: ouderlijke scheiding heeft een negatief effect op het bereikte opleidingsniveau in de volwassenheid.

4.3. Interactietermen: verschil naar opleidingsniveau ouders?

Model 3 en 4 bevatten de afzonderlijke interactietermen van het opleidingsniveau van vader of moeder. Beide modellen verklaren 19.8% van de variantie in het bereikte opleidingsniveau, maar verklaren ieder niet significant meer dan model 2 (model 3: $R^2=.198$; $\Delta R^2=.000$; $\Delta F(1,5397)=.551$; $p=.458$, model 4: $R^2=.198$; $\Delta R^2=.000$; $\Delta F(1,5397)=1.942$; $p=.164$). De interactieterm van het opleidingsniveau van de vader in model 3 is negatief ($b=-.041$), net zoals de interactieterm van het opleidingsniveau van de moeder ($b=-.096$) in model 4. Beide interactietermen zijn echter niet significant bevonden ($p=.458$ voor vader en $p=.164$ voor moeder). In model 5 zijn de interactietermen allebei tegelijk toegevoegd. Model 5 verklaart hiermee niet significant meer dan model 2 ($\Delta R^2=.000$; $\Delta F(2,5396)=.971$; $p=.379$). Ook als in model 5 de interactietermen tegelijkertijd in het model worden opgenomen, is geen van beide significant (vader: $b=-.001$; $p=.986$; moeder: $b=-.095$; $p=.238$). Op grond van deze bevindingen is daarom geen steun gevonden voor hypothese 2, 3 en 4.

Resumerend toont figuur 2 de resultaten in het padmodel. De niet significant bevonden hypothesen zijn aangegeven met "X". De pijl van hypothese 1 toont het effect van ouderlijke scheiding uit model 2, waarbij is gecontroleerd op opleidingsniveau vader, opleidingsniveau moeder, leeftijd en geslacht.

Figuur 2. Padmodel met resultaten van de hypothesen.

5. Conclusie en discussie

Middels de NKPS data is in deze studie onderzocht of het scheidingseffect op het bereikte opleidingsniveau wordt gemodereerd door het opleidingsniveau van vader en moeder. Hiermee werden de volgende onderzoeksvragen behandeld:

1. *Wat is het effect van ouderlijke scheiding op de socio-economische positie van volwassenen in Nederland?*
2. *In hoeverre wordt dit scheidingseffect beïnvloed door de socio-economische positie van de biologische vader?*
3. *In hoeverre wordt dit scheidingseffect beïnvloed door de socio-economische positie van de biologische moeder?*

Om deze vragen te beantwoorden zijn een viertal hypothesen getoetst. Wat betreft de eerste onderzoeksvraag kan het volgende geconcludeerd worden. Wanneer wordt gecontroleerd voor het opleidingsniveau van vader en moeder, leeftijd en geslacht blijkt dat ouderlijke scheiding een significant en negatief effect heeft op het bereikte opleidingsniveau. Mensen wiens ouders in de jeugd zijn gescheiden zullen gemiddeld een lagere opleiding afronden dan mensen die in een intact gezin zijn opgegroeid. Hiermee is hypothese 1 bevestigd: ouderlijke scheiding heeft een negatief effect op het bereikte opleidingsniveau in de volwassenheid. Dit resultaat komt overeen met voorgaande onderzoeken omtrent de gevolgen van ouderlijke scheiding (Härkönen, Bernardi & Boertien, 2017). Het gevonden verschil in het bereikte opleidingsniveau tussen beide groepen is echter klein – het verschil is slechts iets meer dan een half jaar. Dit kleine effect komt mogelijk doordat de steekproef niet erg representatief was wat betreft het opleidingsniveau van de respondenten. Zo deden er vaker mensen met een universitair opleidingsniveau mee aan de NKPS survey dan mensen die geen basisonderwijs hebben afgerond (Dykstra et al., 2005). Hoewel er verschillende mechanismen zijn aangedragen ter onderbouwing van hypothese 1, is het niet duidelijk *welke mechanismen* ten grondslag liggen aan het gevonden resultaat. De primaire focus van deze studie lag immers op het mogelijke moderatie-effect van het opleidingsniveau van de vader en de moeder.

Wat betreft de tweede en derde onderzoeksvraag zijn voor beide ouders dan ook afzonderlijke hypothesen geformuleerd. Voor de effecten van de vader waren er twee strijdige hypothesen. De eerste hypothese was de volgende: *“Het effect van ouderlijke scheiding op het bereikte opleidingsniveau is minder negatief naarmate het opleidingsniveau van de vader hoger is”* (hypothese 2). De andere hypothese was: *“Het effect van ouderlijke scheiding op het bereikte opleidingsniveau is meer negatief naarmate het opleidingsniveau van de vader hoger is”* (hypothese 3). Wat betreft de socio-economische positie van de moeder was de volgende hypothese getoetst: *“Het effect van ouderlijke scheiding op het bereikte opleidingsniveau is minder negatief naarmate het opleidingsniveau van de moeder hoger is”* (hypothese 4). Op grond van de resultaten zijn er echter geen aanwijzingen gevonden dat het scheidingseffect varieert naar socio-economische positie van vader of moeder.

Een mogelijke verklaring voor deze bevinding kan gevonden worden in contextuele factoren. Aangezien het aantal scheidingen in Nederland hoog ligt, zijn er mogelijk bepaalde maatregelen ontwikkeld die de veronderstelde verschillen (in contact vanuit de uitwonende ouder of financiële hulpbronnen) tussen hoog- en laagopgeleide ouders compenseren. Als scheiding veel voorkomt, zullen de negatieve gevolgen hiervan namelijk meer worden erkend als maatschappelijk probleem (Sigle-Rushton, Hobcraft & Kiernan, 2005). Dit is ook het geval in Nederland: sinds 2009 moeten ouders die uit elkaar gaan een ouderschapsplan opstellen (Rijksoverheid, z.j.). Dit is wettelijk verplicht voor ouders die getrouwd zijn, een geregistreerd partnerschap hebben of samenwonen en die besluiten uit elkaar te gaan (Rijksoverheid, z.j.). In het ouderschapsplan moeten ouders afspraken vastleggen over de opvoeding van – minderjarige – kinderen (Rijksoverheid, z.j.). De nadruk ligt hierbij op het *gezamenlijke ouderschap*. Zo maken de verzorgende en uitwonende ouder bijvoorbeeld ook afspraken gemaakt over de financiën. Dit kan mogelijk verklaren waarom hypothese 2 niet is bevestigd. Door afspraken te maken over financiële bijdrage wordt mogelijk voorkomen dat kinderen met een hoogopgeleide vader veel hulpbronnen verliezen.

Het ouderschapsplan verklaart mogelijk ook waarom er geen significante verschillen zijn gevonden in het scheidingseffect van kinderen met hoogopgeleide of laagopgeleide moeders (hypothese 4). De verwachting was dat het scheidingseffect minder negatief zou zijn naarmate het opleidingsniveau van de moeder hoger zou zijn. De onderliggende redenering was namelijk dat laagopgeleide moeders minder in staat zouden zijn om het alleenstaande ouderschap te vervullen dan hoogopgeleide moeders. Hoogopgeleide moeders zouden meer kansen hebben op de arbeidsmarkt, waardoor zij de financiële verliezen door de scheiding beter zouden kunnen incasseren. Mede hierdoor zouden zij meer stabiliteit kunnen waarborgen, wat het negatieve scheidingseffect zou reduceren (Mandemakers & Kalmijn, 2014). Deze redenering gaat mogelijk niet op vanwege de wettelijke verplichting van het ouderschapsplan. Door het ouderschapsplan komt de verantwoordelijkheid voor de opvoeding namelijk niet alleen op de schouders te liggen van de verzorgende ouder (Rijksoverheid, z.j.). Deze maatregel is gericht op gezamenlijk ouderschap en heeft als doel om beide ouders ook na de scheiding betrokken te houden bij de opvoeding (Rijksoverheid, 2019).

Het ouderschapsplan biedt daarom ook een mogelijke verklaring voor het feit dat hypothese 3 niet is bevestigd. Deze hypothese was gebaseerd op de notie dat hoogopgeleide vaders meer betrokken zijn bij het leven van de kinderen na de scheiding dan laagopgeleide vaders (Kalmijn, 2015). Deze betrokkenheid zou bijdragen aan de schoolprestaties van de kinderen. Deze betrokkenheid van hoogopgeleide ouders blijkt ook uit het feit dat kinderen van hoogopgeleide ouders bijvoorbeeld ook vaker bij de uitwonende ouder blijven logeren (Westphal, Poortman & Van der Lippe, 2014). Dit suggereert dat hoogopgeleide ouders wellicht reeds onderling afspraken maken over de opvoeding en de omgang met de kinderen. Mogelijk heeft het ouderschapsplan daarom minder effect onder hoogopgeleide ouders. Zo stelt Poortman (2019) dat het ouderschapsplan geen effect heeft op het gezamenlijk ouderschap. Deze conclusie is gebaseerd op het idee dat veel mensen voor de wettelijke

verplichting van het ouderschapsplan reeds onderling afspraken maakte (Poortman, 2019; Nikolina, 2015). Mogelijk is deze conclusie vooral van toepassing op hoogopgeleide ouders. Laagopgeleide ouders zouden daarentegen mogelijk wel meer “profiteren” van het wettelijk verplichte ouderschapsplan. Zonder het ouderschapsplan zouden zij wellicht geen afspraken maken omtrent de opvoeding, omdat zij minder kennis hebben van de negatieve gevolgen van ouderlijke scheiding (Kalmijn, 2019).

Ondanks deze mogelijke verklaringen is het opmerkelijk dat deze studie geen moderatie-effect heeft gevonden. Fischer (2007) heeft namelijk wél een moderatie-effect gevonden (Fischer, 2007). Benardi & Boertien (2017) stellen dat inconsistente bevindingen te wijten zijn aan het feit dat studies verschillen in (a) de context van studie; (b) de operationalisering van socio-economische achtergrond en (3) de specifieke uitkomst voor het kind. De studie van Fischer (2007) is op deze drie criteria echter hetzelfde als deze studie. Wellicht zijn er naast de genoemde mogelijke contextuele invloeden ook andere ongeobserveerde waarden in werking die ten grondslag liggen aan de gevonden resultaten.

Een beperking van dit onderzoek is dan ook dat de aanwezigheid van endogeniteit niet is uit te sluiten. Er is sprake van endogeniteit wanneer ongeobserveerde waarden verantwoordelijk zijn voor de gevonden verschillen tussen mensen uit scheidingsgezinnen en intacte gezinnen (Bhrolcháin, 2001). Studies naar de heterogeniteit van het scheidingseffect op grond van socio-economische achtergrond zijn bovendien nog complexer. Aangezien scheiding vaker voor komt onder laagopgeleiden dan onder hoogopgeleiden, zijn de scheidingsgezinnen wellicht onderhevig aan verschillende selectie-effecten (De Graaf & Kalmijn, 2006). Zo zullen ouders met een hoge socio-economische positie bijvoorbeeld *minder snel* uit elkaar gaan omdat zij meer kennis hebben over de negatieve gevolgen voor de kinderen (Kalmijn, 2019). Wanneer mensen met een hoge socio-economische positie *wel* besluiten om uit elkaar te gaan, doen zij dit mogelijk vanwege onhoudbare conflicten. Dit hoeft echter niet het geval te zijn voor laagopgeleiden, aangezien zij wellicht minder kennis hebben van de negatieve gevolgen van scheiding en hierdoor wellicht een minder hoge “drempel” ervaren om te gaan scheiden. Aangezien er verschillende selectieprocessen in werking kunnen zijn, wordt in andere onderzoeken gebruikgemaakt van sibling-fixed effects modellen. Hierbij wordt gekeken naar observaties van kinderen uit één gezin (Sigle-Rushton, Lyngstad, Andersen & Kravdal, 2014). In deze studie is echter geen gebruikgemaakt van sibling-fixed effect modellen en daarom is endogeniteit niet uit te sluiten. Een andere beperking van deze studie is dat de data over het bereikte opleidingsniveau niet representatief was voor de Nederlandse bevolking.

Op basis van bovengenoemde beperkingen kunnen een aantal aanbevelingen worden gedaan voor vervolgonderzoek. Een eerste aanbeveling is om in vervolgonderzoek gebruik te maken van methoden zoals het fixed-effect model, zodat rekening wordt gehouden met ongeobserveerde variabelen. Daarnaast zouden de analyses uitgevoerd moeten worden middels representatieve data wat betreft het bereikte opleidingsniveau. Dit is van belang om een goed beeld te krijgen van het hoofdeffect van scheiding op het bereikte opleidingsniveau.

Verder verdient het aanbeveling om in vervolgonderzoek ook te kijken naar moderatie-effecten waarbij de vader de rol van verzorgende ouder en de moeder de rol van uitwonende ouder heeft. In deze studie is enkel gekeken naar de situatie waarin de moeder de verzorgende ouder is. Dit kwam onder meer vanwege de aanname dat moeders doorgaans de rol van verzorgende ouder op zich nemen, maar ook omdat er slechts een kleine groep respondenten was die aangaf na de ouderlijke scheiding bij de vader te wonen. Mogelijk zijn er echter andere effecten wanneer de vader de verzorgende ouder is en de moeder de uitwonende ouder. Zo blijkt bijvoorbeeld dat meisjes die na de scheiding bij de vader wonen, beter presteren op school in vergelijking met andere “post-divorce” gezinssamenstellingen (Lee & Kushner, 2008). Ten slotte: er is meer onderzoek nodig naar het vraagstuk of de gevolgen van ouderlijke scheiding variëren naar socio-economische achtergrond. Niet alleen vanwege de grote hoeveelheid kinderen die een scheiding meemaken, maar ook vanwege de toenemende ongelijkheid tussen hoog- en laagopgeleiden. Dit is een urgent vraagstuk, temeer omdat er ook een “kloof” is tussen hoog- en laagopgeleiden in de prevalentie van scheiding (De Graaf & Kalmijn, 2006). Zo komt scheiding in Nederland bijvoorbeeld vooral voor onder laagopgeleiden (De Graaf & Kalmijn, 2006). Ouders spelen hoe dan ook een cruciale rol in het reduceren van de negatieve gevolgen van ouderlijke scheiding (Amato, 2000). Een scheiding betekent weliswaar het einde van een liefdesrelatie, maar niet het einde van het ouderschap.

6. Literatuurlijst

- Abd-El-Fattah, S. M. (2006). Effects of family background and parental involvement on Egyptian adolescents' academic achievement and school disengagement: A structural equation modelling analysis. *Social Psychology of Education, 9*(2), 139-157.
- Albertini, M., & Dronkers, J. (2009). Effects of divorce on children's educational attainment in a Mediterranean and Catholic society: Evidence from Italy. *European societies, 11*(1), 137-159.
- Amato, P. R. (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of marriage and family, 62*(4), 1269-1287.
- Amato, P. R. (2010). Research on divorce: Continuing trends and new developments. *Journal of marriage and family, 72*(3), 650-666.
- Anthony, C. J., DiPerna, J. C., & Amato, P. R. (2014). Divorce, approaches to learning, and children's academic achievement: A longitudinal analysis of mediated and moderated effects. *Journal of school psychology, 52*(3), 249-261.
- Augustine, J. M. (2014). Maternal education and the unequal significance of family structure for children's early achievement. *Social Forces, 93*(2), 687-718.
- Becker, G. S. (1974). On the Relevance of the New Economics of the Family. *The American Economic Review, 64*(2), 317-319.
- Berlin, G., Furstenberg Jr, F. F., & Waters, M. C. (2010). Introducing the issue. *The Future of Children, 3*-18.
- Bernardi, F. & Boertien, D. (2017). "Explaining Conflicting Results in Research on the Heterogeneous Effects of Parental Separation on Children's Educational Attainment According to Social Background." *European Journal of Population: 1*-24.
- Bernardi, F., & Radl, J. (2014). Parental separation, social origin, and educational attainment: The long-term consequences of divorce for children. *Demographic Research, 30*, 1653-1680.
- Bhrolcháin, M. N. (2001). 'Divorce effects' and causality in the social sciences. *European sociological review, 17*(1), 33-57.
- Biblarz, T. J., & Raftery, A. E. (1993). The effects of family disruption on social mobility. *American Sociological Review, 58*, 97-97.

- Bijl, R. (2017). *De sociale staat van Nederland 2017*. J. Boelhouwer, & A. M. Wennekers (Eds.). Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Bourdieu, Pierre (1984) [1979] *Distinction, a Social Critique of the Judgement of Taste*. London: Routledge
- CBS. (2018). *Echtscheiding: leeftijdsverschil, kinderen, geboorteland, huwelijksduur*. Geraadpleegd op 3 mei 2019, via <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/60060ned/table?ts=1542900733281>
- De Graaf, P. M., & Kalmijn, M. (2006). Change and stability in the social determinants of divorce: A comparison of marriage cohorts in the Netherlands. *European sociological review*, 22(5), 561-572.
- De Graaf, P. M., & Fokkema, T. (2007). Contacts between divorced and non-divorced parents and their adult children in the Netherlands: An investment perspective. *European Sociological Review*, 23(2), 263-277.
- Demir-Dagdas, T., Isik-Ercan, Z., Intepe-Tingir, S., & Cava-Tadik, Y. (2018). Parental Divorce and Children From Diverse Backgrounds: Multidisciplinary Perspectives on Mental Health, Parent–Child Relationships, and Educational Experiences. *Journal of Divorce & Remarriage*, 59(6), 469-485.
- Dillon, M. (2009). *Introduction to sociological theory: Theorists, concepts, and their applicability to the twenty-first century*. John Wiley & Sons.
- Dykstra, P. A., Kalmijn, M., Knijn, T. C., Komter, A. E., & Mulder, C. H. (2005). Codebook of the Netherlands kinship panel study. *Den Haag: NIDI*.
- D'onofrio, B. M., Turkheimer, E., Emery, R. E., Slutske, W. S., Heath, A. C., Madden, P. A., & Martin, N. G. (2006). A genetically informed study of the processes underlying the association between parental marital instability and offspring adjustment. *Developmental psychology*, 42(3), 486.
- Doorne-Huiskes, van, A. (2015). Verschil in Nederland: een mooie studie. *Mens en maatschappij*, 90(2), 199-211.
- Fischer, T. (2007). Parental divorce and children's socio-economic success: Conditional effects of parental resources prior to divorce, and gender of the child. *Sociology*, 41(3), 475-495.
- Frimmel, W., Halla, M., & Winter-Ebmer, R. (2016). How does parental divorce affect children's long-term outcomes?.
- Gallo, L. C., & Matthews, K. A. (2003). Understanding the association between socioeconomic status and physical health: do negative emotions play a role?. *Psychological bulletin*, 129(1), 10.

- Gauthier, A. H., Smeeding, T., & Furstenberg, F. F. (2001). Do we invest less time in children? trends in parental time in Canada since the 1970s. *Calgary, Canada: University of Calgary, Canada.*
- Graaf, A. de (2011). Gezinnen in cijfers. In F. Bucx (red.), *Gezinsrapport 2011* (pag. 35–61). Den Haag: SCP.
- Grätz, M. (2015). When growing up without a parent does not hurt: Parental separation and the compensatory effect of social origin. *European Sociological Review*, 31(5), 546-557.
- Grytnes, R. (2011). Making the right choice! Inquiries into the reasoning behind young people's decisions about education. *Young*, 19, 333–351
- Härkönen, J., Bernardi, F., & Boertien, D. (2017). Family dynamics and child outcomes: An overview of research and open questions. *European Journal of Population*, 33(2), 163-184.
- Hill, N. E., & Taylor, L. C. (2004). Parental school involvement and children's academic achievement: Pragmatics and issues. *Current directions in psychological science*, 13(4), 161-164.
- Hook, J. L., & Wolfe, C. M. (2012). New fathers? Residential fathers' time with children in four countries. *Journal of family issues*, 33(4), 415-450.
- Huijts, T., Gkiouleka, A., Reibling, N., Thomson, K. H., Eikemo, T. A., & Bambra, C. (2017). Educational inequalities in risky health behaviours in 21 European countries: findings from the European social survey (2014) special module on the social determinants of health. *The European Journal of Public Health*, 27(suppl_1), 63-72.
- Jenkins, S. P. (2008). 13 Marital Splits and Income Changes over the Longer Term. *Changing relationships*, 217.
- Jeynes, W. H. (2007). The relationship between parental involvement and urban secondary school student academic achievement: A meta-analysis. *Urban education*, 42(1), 82-110.
- Kalmijn, M. (2015). Father-child relations after divorce in four European countries: Patterns and determinants. *Comparative Population Studies*, 40(3).
- Kalmijn, M. (2019). Scheiding, ongelijkheid en Amsterdam. In H. Van de Werfhorst & E. Van Hest (Eds.), *Gelijke kansen in de stad*. doi: 110.5117/9789463728829.
- Kelly, J. B., & Emery, R. E. (2003). Children's adjustment following divorce: Risk and resilience perspectives. *Family relations*, 52(4), 352-362.

- Korupp, S. E., Ganzeboom, H. B., & Van Der Lippe, T. (2002). Do mothers matter? A comparison of models of the influence of mothers' and fathers' educational and occupational status on children's educational attainment. *Quality and Quantity*, 36(1), 17-42.
- Kraaykamp, G. L. M. (2009). *Culturele socialisatie: een zegen en een vloek: Verbreding en verdieping in het sociologisch onderzoek naar langetermijneffecten van culturele opvoeding*.
- Kraaykamp, G. L. M., André, S. en Meuleman, R. (2017). Opleiding als scheidslijn. In: Een (on)gezonde leefstijl: Opleiding als scheidslijn. Geraadpleegd op 3 mei via <https://digitaal.scp.nl/leefstijl/opleiding-alsscheidslijn>.
- Lareau, A., & Weininger, E. B. (2003). Cultural capital in educational research: A critical assessment. *Theory and society*, 32(5-6), 567-606.
- Lee, S. M., & Kushner, J. (2008). Single-parent families: the role of parent's and child's gender on academic achievement. *Gender and Education*, 20(6), 607-621.
- Martin, M. A. (2012). Family structure and the intergenerational transmission of educational advantage. *Social science research*, 41(1), 33-47.
- Mandemakers, J. J., Monden, C. W., & Kalmijn, M. (2010). Are the effects of divorce on psychological distress modified by family background?. *Advances in Life Course Research*, 15(1), 27-40.
- Mandemakers, J. J., & Kalmijn, M. (2014). Do mother's and father's education condition the impact of parental divorce on child well-being?. *Social science research*, 44, 187-199.
- McLanahan, S. (2004). Diverging destinies: How children are faring under the second demographic transition. *Demography*, 41(4), 607-627.
- Morazes, J. L. (2016). Educational background, high school stress, and academic success. *Children and Youth Services Review*, 69, 201-209.
- Nikolina, N. V. (2015). *Divided parents, shared children: legal aspects of (residential) co-parenting in England, the Netherlands and Belgium*. Dissertatie. European Family Law Series. Utrecht: Utrecht University.
- Onderwijsinspectie. (2019). *Rapport De Staat van het Onderwijs 2019. Onderwijsverslag 2017/2018*. Geraadpleegd op 3 mei, via <https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/rapporten/2019/04/10/rapport-de-staat-van-het-onderwijs-2019>.

- Ou, S. R., & Reynolds, A. J. (2008). Predictors of educational attainment in the Chicago Longitudinal Study. *School Psychology Quarterly*, 23(2), 199.
- Poortman, A. R. (2019). Hoe effectief zijn ouderschapsplannen en bemiddeling bij scheiding?. *Kind en adolescent*, 40(1), 97-100.
- Reblin, M., & Uchino, B. N. (2008). Social and emotional support and its implication for health. *Current opinion in psychiatry*, 21(2), 201.
- Rijksoverheid. (z.j.). *Wanneer moet ik een ouderschapsplan opstellen?* Geraadpleegd op 30 mei 2019 via <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/scheiden/vraag-en-antwoord/ouderschapsplan>.
- Sayer, L. C., Gauthier, A. H., & Furstenberg Jr, F. F. (2004). Educational differences in parents' time with children: Cross-national variations. *Journal of marriage and family*, 66(5), 1152-1169.
- Seibert, S. E., Kraimer, M. L., & Liden, R. C. (2001). A social capital theory of career success. *Academy of management journal*, 44(2), 219-237.
- Sigle-Rushton, W., Hobcraft, J., & Kiernan, K. (2005). Parental divorce and subsequent disadvantage: A cross-cohort comparison. *Demography*, 42(3), 427-446.
- Sigle-Rushton, W., Lyngstad, T. H., Andersen, P. L., & Kravdal, Ø. (2014). Proceed with caution? Parents' union dissolution and children's educational achievement. *Journal of Marriage and Family*, 76(1), 161-174.
- Sirin, S. R. (2005). Socioeconomic status and academic achievement: A meta-analytic review of research. *Review of educational research*, 75(3), 417-453.
- Skopek, J., Schulz, F., & Blossfeld, H. P. (2010). Who contacts whom? Educational homophily in online mate selection. *European Sociological Review*, 27(2), 180-195.
- Stansfeld, S. A., Head, J., Fuhrer, R., Wardle, J., & Cattell, V. (2003). Social inequalities in depressive symptoms and physical functioning in the Whitehall II study: exploring a common cause explanation. *Journal of Epidemiology & Community Health*, 57(5), 361-367.
- Størksen, I., Røysamb, E., Moum, T., & Tambs, K. (2005). Adolescents with a childhood experience of parental divorce: a longitudinal study of mental health and adjustment. *Journal of adolescence*, 28(6), 725-739.
- Tramonte, L., & Willms, J. D. (2010). Cultural capital and its effects on education outcomes. *Economics of Education Review*, 29(2), 200-213.

- Uhlenberg, P., & Mueller, M. (2003). Family context and individual well-being. In *Handbook of the life course* (pp. 123-148). Springer, Boston, MA.
- Ule, M., Živoder, A., & du Bois-Reymond, M. (2015). 'Simply the best for my children': patterns of parental involvement in education. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 28(3), 329-348.
- Van der Valk, I. E., Spruijt, E. P., de Goede, M., Maas, C., & Meeus, W. (2004). Gezinsstructuur en internaliserend en externaliserend probleemgedrag van adolescenten en jongvolwassenen. *Kind en adolescent*, 25(2), 92.
- Van Houtte, M. (2004). Why boys achieve less at school than girls: The difference between boys' and girls' academic culture. *Educational studies*, 30(2), 159-173.
- Waanders, C., Mendez, J. L., & Downer, J. T. (2007). Parent characteristics, economic stress and neighborhood context as predictors of parent involvement in preschool children's education. *Journal of School Psychology*, 45(6), 619-636.
- Walper, S., Thönnissen, C., & Alt, P. (2015). Effects of family structure and the experience of parental separation: A study on adolescents' well-being. *Comparative Population Studies*, (3), 335-364.
- Westphal, S. K., Poortman, A. R., & Van der Lippe, T. (2014). Non-resident father-child contact across divorce cohorts: The role of father involvement during marriage. *European Sociological Review*, 30(4), 444-456.